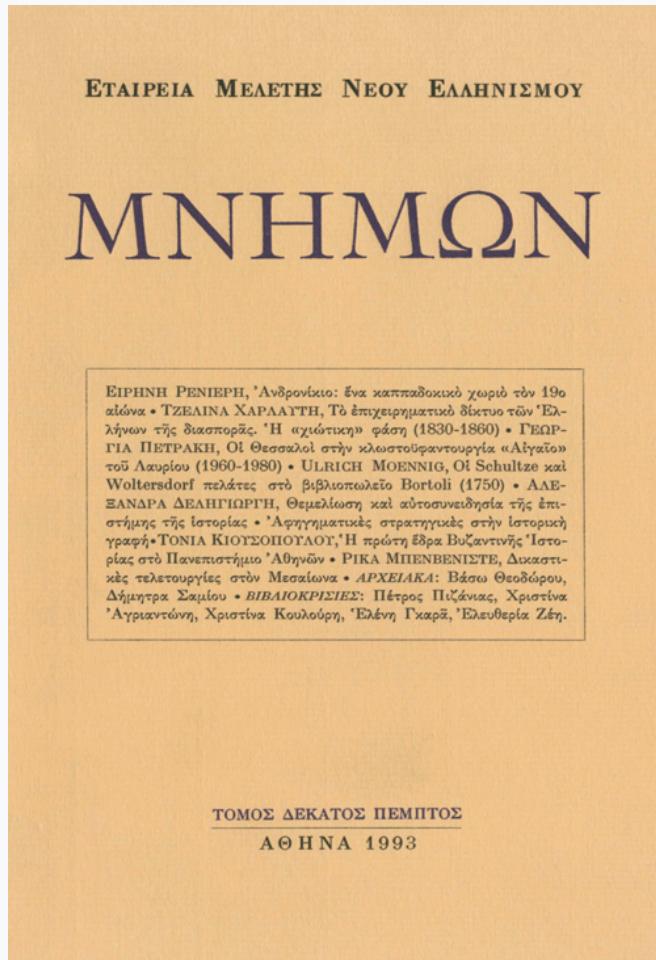

Μνήμων

Τόμ. 15 (1993)

ΤΟ ΑΡΧΕΙΟ ΤΗΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑΣ ΕΜΑΓΙΕ ΣΤΗΝ ΚΕΑ

ΒΑΣΩ ΘΕΟΔΩΡΟΥ

doi: [10.12681/mnimon.482](https://doi.org/10.12681/mnimon.482)

Βιβλιογραφική αναφορά:

ΘΕΟΔΩΡΟΥ Β. (1993). ΤΟ ΑΡΧΕΙΟ ΤΗΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑΣ ΕΜΑΓΙΕ ΣΤΗΝ ΚΕΑ. *Μνήμων*, 15, 307-310.
<https://doi.org/10.12681/mnimon.482>

ΑΡΧΕΙΑΚΑ

ΤΟ ΑΡΧΕΙΟ ΤΗΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑΣ ΕΜΑΓΙΕ ΣΤΗΝ ΚΕΑ

Τò 1986, στη διάρκεια εκκαθαριστικῶν ἐργασιῶν πὸ ἐγιναν στὸ κτίριο τοῦ ἐγκαταλειμμένου ἐργοστασίου τῆς Ἐμαγιέ στὴν Κορησσία τῆς Κέας, ἤρθε στὸ φῶς τὸ ἀρχεῖο τῆς βιομηχανίας πὸ λειτουργοῦσε ἐκεῖ ἀπὸ τὸ 1927 μέχρι τὸ 1957 ὡς ἀνώνυμη ἐταιρεία μὲ τὴν ἐπωνυμία «Ἑλληνικὴ Βιομηχανικὴ Ἐταιρεία εἰδῶν Ἐμαγιέ καὶ Μεταλλουργίας». Καθὼς τὸ ἐργοστάσιο εἶχε μείνει ἀφύλακτο γιὰ 30 περίπου χρόνια, οἱ φθορὲς πὸ εἶχε ὑποστεῖ τὸ ἔντυπο ὑλικὸ ἀλλὰ καὶ τὰ ἐργαλεῖα, τὰ σκεῦη καὶ τὰ καλούπια ἦταν σημαντικῆς. Οἱ τοῖχοι καὶ ἡ στέγη τοῦ κτιρίου, τὸ ὁποῖο κρίθηκε διατηρητέο ἀπὸ τὸ Ὑπουργεῖο Πολιτισμοῦ γιὰ τὴ συμβολὴ του στὴν ἔρευνα τοῦ βιομηχανικοῦ πολιτισμοῦ, εἶχαν ἀποφιλωθεῖ γιὰ νὰ χρησιμοποιηθοῦν ὡς οἰκοδομικὰ ὑλικά.

Ἡ διάσωση τοῦ ἀρχείου ὑφείλεται στὸ ἐνδιαφέρον τοῦ τζιῶτῃ ἐκδότῃ Νίκου Δαλαρέτου, ὁ ὁποῖος φρόντισε γιὰ τὴ μεταφορὰ τοῦ ὑλικοῦ πὸ εἶχε ἀπομείνει σὲ ἀσφαλὲς μέρος, τὴν ταξινόμηση καὶ τὴν ἐκδοση τοῦ καταλόγου του*. Παράλληλα ἐνδιαφέρθηκε νὰ ἐμπλουτίσει τὸ ἀρχεῖο συγκεντρώνοντας ἀντικείμενα, προϊόντα τοῦ ἐργοστασίου, σχέδια καὶ προφορικῆς μαρτυρίες. Οἱ τελευταῖες δὲν ἦταν δύσκολο νὰ ἀναζητηθοῦν. Γιὰ τὴν ὀλιγάνθρωπη τζιῶτικη κοινότητα τοῦ μεσοπολέμου, ἡ λειτουργία μιᾶς βιομηχανίας πὸ ἀπασχολοῦσε 250 ἐργάτες καὶ 50 τεχνικοὺς καὶ ὑπαλλήλους, ἔπαιξε σημαντικὸ ρόλο στὴν οἰκονομικὴ καὶ κοινωνικὴ ζωὴ τοῦ νησιοῦ. Τὸ κλείσιμο τῆς Ἐμαγιέ ταυτίστηκε στὴ συνείδηση τῶν ντόπιων μὲ τὴ μετανάστευση καὶ τὴν ἐρήμωση τοῦ νησιοῦ. Ἐν τούτοις οἱ τεχνικῆς δεξιότητες πὸ ἀποκτήθηκαν στὴ βιομηχανία ἐσφαλτωμένων εἰδῶν ὀδήγησαν πολλοὺς τεχνίτες νὰ ἐπιχειρήσουν μικρῆς βιοτεχνίες στὴν Ἀθήνα τὴ δεκαετία τοῦ 1960. Χάρης στὴν Ἐμαγιέ, οἱ Τζιῶτες ἀπέκτησαν τὴν εἰδίκευση τοῦ σμαλτουργοῦ, τεχνικὴ ἄγνωστη στὴν Ἑλλάδα μέχρι τὸν μεσοπόλεμο.

Τὸ ἐργοστάσιο παρήγαγε ἐσφαλτωμένα οἰκιακὰ σκεῦη εὐρείας κατανάλωσης, ἰδιαίτερα τὴν περίοδο τοῦ μεσοπολέμου, ἐπιγραφές, πινακίδες καὶ διαφημίσεις, ἠλεκτρικῆς συσκευῆς (μεταπολεμικὰ κυρίως), φανοὺς θυέλλης καὶ διάφορα μικροαντικείμενα προσωπικῆς χρήσης, ἀκόμη καὶ εἰκόνες. Τὴν περίοδο 1936-1942 ἡ παραγωγή ἐπεκτάθηκε καὶ στὸ χῶρο τῆς πολεμικῆς βιομηχανίας,

* Ἡ ταξινόμηση ἔγινε ἀπὸ τὴν ὑπογράφοσα τὸ διάστημα 1990-1992. Ὁ κατάλογος τοῦ ἀρχείου προβλέπεται νὰ ἐκδοθεῖ τὸ 1994 ἀπὸ τὴς ἐκδόσεις Βουρκαριανή.

ὅταν ἡ Ἐμαγιέ πῆρε τὴν κρατικὴ παραγγελία γιὰ τὰ κράνη καὶ τὰ παγούρια τοῦ στρατοῦ. Τὸ 1940-1941 λειτούργησε τὸ ὀβιδουργεῖο τῆς Ἐμαγιέ στὸ Λαύριο, τὸ ὁποῖο πούληθηκε τελικὰ στὸν Ἄθ. Μποδοσάκη.

Ἡ πορεία τῆς ἐπιχείρησης δὲν ἦταν εὐθύγραμμη. Ἡ Ἐμαγιέ δημιουργήθηκε τὸ 1927 μὲ ἑλληνικὰ καὶ ξένα κεφάλαια σὲ μιὰ πρωτότυπη γιὰ τὰ ἑλληνικὰ δεδομένα συγκυρία. Μὲ πρωτοβουλία ἐνὸς τζιῶτη μεγαλοκτηματία, τοῦ Ι. Γλεοῦδη καὶ τῶν ἐμπόρων-εἰσαγωγέων οἰκιακῶν σκευῶν ἀπὸ τὶς χῶρες τῆς Κεντρικῆς Εὐρώπης Ἀ/φῶν Παπαδάτου, ἀγοράστηκε ὁ μηχανολογικὸς ἐξοπλισμὸς μιᾶς πτωχευμένης αὐστριακῆς βιομηχανίας ἐσμάλτωμένων εἰδῶν, τῆς Titania-Werke, καὶ μεταφέρθηκε στὴν Κορησσία. Ἐκτὸς ἀπὸ τὸν ἐξοπλισμὸ μεταφέρθηκε καὶ ἡ τεχνολογία. Μέρος τῶν μετοχῶν ἀγοράστηκε ἀπὸ τὸν S. Wachtel, Τσέχο μηχανολόγο, ἐφευρέτη μιᾶς εἰδικῆς τεχνικῆς σμαλτώσεως, ὁ ὁποῖος ἀνέλαβε τὸν τεχνικὸ σχεδιασμὸ καὶ τὴ διεύθυνση τῆς ἑλληνικῆς βιομηχανίας. Μαζὶ του ἐγκαταστάθηκαν στὴν Τζιά καὶ 6 Τσέχοι ἀρχιτεχνίτες ποὺ ἀνέλαβαν νὰ διδάξουν τὴν τεχνικὴ τῆς σμάλτωσης στοὺς ἐργάτες, μικρασιάτες πρόσφυγες ποὺ εἶχαν ἐγκατασταθεῖ στὴν Τζιά. Κοντὰ στὸ ἐργοστάσιο κτίστηκε καὶ ὁ προσφυγικὸς συνοικισμὸς ἀπὸ τὴν ΕΑΠ τὸ 1930. Μετὰ τὰ δύο πρῶτα χρόνια λειτουργίας δημιουργήθηκαν προβλήματα στὴν παραγωγή ποὺ ἔφεραν σὲ σύγκρουση τοὺς συνεταιίρους. Ὁ Γλεοῦδης ἀναγκάστηκε νὰ πούλησει τὸ μερίδιό του καὶ νὰ ἀποσυρθεῖ, ἐνῶ ἡ ἐπιχείρηση ἔπαυσε τὸ 1932 γιὰ λόγους ποὺ δὲν στάθηκε δυνατὸν νὰ διερευνηθοῦν.

Τὸ 1933 ἀρχίζει ἡ δευτέρα περίοδος λειτουργίας τῆς Ἐμαγιέ. Σύμφωνα μὲ μιὰ πηγή, ὁ ἔμπορος οἰκιακῶν εἰδῶν καὶ μικρομέτοχος τῆς ἐταιρείας Ἄθ. Κώστας, νοίκιασε τὸ ὑποθηκευμένο στὴν Ἐθνικὴ Τράπεζα ἐργοστάσιο καὶ μὲ τὴν τεχνικὴ ὑποστήριξη τοῦ Μ. Βλάδου, μηχανολόγου τῆς διασποράς, ξεκίνησε τὴν παραγωγή προσλαμβάνοντας τοὺς παλιούς ἐργάτες. Ὁ Μ. Βλάδος ἐγκαινίασε τὰ διακοσμητικὰ σχέδια πάνω σὲ σμάλτο, δοκίμασε τὴν παραγωγή ἡλεκτρικῶν συσκευῶν — ψυγεῖα, κουζίνες, σόμπες, θερμοσίφωνες κ.ά. — ἔκανε προσθήκες καὶ παρήγγειλε νέα μηχανήματα. Σταδιακὰ, ὁ Ἄθ. Κώστας ἀγόρασε τὶς περισσότερες μετοχές καὶ μὲ τροποποίηση τοῦ καταστατικοῦ, τὸ 1942, προστέθηκε τὸ ὄνομά του στὴν ἐπωνυμία τῆς ἐπιχείρησης. Μὲ τὶς παραγγελίες τοῦ στρατοῦ καὶ τὴν ἐπέκταση τῶν ἀγορῶν στὸ ἐξωτερικὸ, ἡ βιομηχανία γνώρισε τὴ χρυσὴ ἐποχὴ τῆς τὸ διάστημα 1936-1942.

Τὴν περίοδο αὐτὴ τὸ ἐργοστάσιο περιελάμβανε τὰ ἐξῆς τμήματα: α) μηχανουργεῖο, στὸ ὁποῖο κατασκευάζονταν τὰ διάφορα σκευῆ ἀπὸ λαμαρίνα· β) μηχανοστάσιο, μὲ τὶς ἐγκαταστάσεις παραγωγῆς ἡλεκτρικοῦ ρεύματος· γ) τρεῖς αἰθουσες μὲ τὶς ἐγκαταστάσεις πλύσεως τῶν προϊόντων μὲ διαβρωτικὰ ὀξέα· δ) τὴν αἰθουσα σμαλτώσεως ὅπου βρισκόνταν καὶ οἱ κλίβανοι ὀπτήσεως. Στὸ ἐργοστάσιο λειτουργοῦσε καὶ ξυλουργεῖο, στὸ ὁποῖο κατασκευάζονταν, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ κιβώτια γιὰ τὴ συσκευασία τῶν προϊόντων, ξύλινα καλούπια καὶ ἐργαλεῖα.

Τὸ σχεδιαστήριο καὶ τὸ τεχνικὸ γραφεῖο στεγάζονταν σὲ ξεχωριστὸ κτίριο. Ἡ παραγωγικὴ διαδικασία ἀποτελεῖτο ἀπὸ δύο στάδια: τὴν κατασκευὴ τῶν ἀντικειμένων ἀπὸ λαμαρίνα καὶ τὴ σμάλτωση. Ἡ παραγωγή τοῦ σμάλτου γινόταν σὲ εἰδικὲς μουφλοκαμίνοις στὸ ἐργοστάσιο. Πρόκειται γιὰ τεχνικὲς πολὺπλοκες ποὺ ἀπαιτοῦσαν λεπτοὺς χειρισμοὺς τοὺς ὁποίους οἱ Τζιῶτες ἐργάτες διδάχτηκαν ἀπὸ τοὺς Τσέχους τεχνικούς. Στὴν Ἐμαγιέ εἶχε υἱοθετηθεῖ ἡ μέθοδος τριπλῆς ὀπτήσεως ποὺ εἶχε ἐφεύρει ὁ S. Wachtel.

Στὰ χρόνια ἀκμῆς, τὸ ἐργοστάσιο ἔπαιξε σημαντικὸ ρόλο στὴν οἰκονομικὴ καὶ κοινωνικὴ ζωὴ τῶν κατοίκων τοῦ νησιοῦ. Δημιουργήθηκαν σύλλογοι, ἀθλητικοὶ καὶ πολιτιστικοί, καὶ τὸ σωματεῖο ἐργατοτεχνιτῶν, μὲ πλούσια συνδικαλιστικὴ δράση. Ὁ θάνατος τοῦ Ἀθ. Κώστα, τὸ 1947, καθὼς καὶ ἀλλαγὲς στὴ μεταπολεμικὴ πολιτικὴ γιὰ τὴ βιομηχανία, ὀδήγησαν σιγὰ σιγὰ σὲ σωρεία προβλημάτων καὶ τελικὰ στὴν κήρυξη πτώχευσης τὸ 1957. Τὸ 1961, μετὰ ἀπὸ κινητοποιήσεις τῶν τοπικῶν παραγόντων προκειμένου νὰ ἐμποδίσουν τὸ κύμα φυγῆς γιὰ τὴν Ἀθήνα, καὶ ἄκαρπους πλειστηριασμοὺς, ἡ πτωχευμένη ἐπιχείρηση ἀγοράστηκε ἀπὸ τὸν Σ. Ρέστη μὲ τὴν προοπτικὴ νὰ ξαναλειτουργήσει. Ὁ θάνατος ὅμως καὶ τοῦ τελευταίου, ἓνα χρόνο ἀργότερα, ἀκύρωσε καὶ αὐτὴ τὴν προοπτικὴ.

Οἱ διάφορες φάσεις λειτουργίας τῆς Ἐμαγιέ δὲν ἀποτυπώνονται μὲ τὴν ἴδια πληρότητα στὸ τμῆμα τοῦ ἀρχείου ποὺ διασώθηκε. Ἀπὸ τὴν περίοδο Ἀθ. Κώστα καὶ τὴν τελευταία δεκαετία 1947-1957 προέρχεται ὁ μεγαλύτερος ἀριθμὸς ἐγγράφων καὶ καταστίχων. Τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ μὲ τὶς ἐνόητες ποὺ καταγράφουν τὶς διάφορες δραστηριότητες τῆς ἐπιχείρησης. Οἱ πυκνότητες ποὺ ἀποδεδεικνύονται ἀπὸ τὶς στίβες δελτίων ποὺ βρέθηκαν δεμένα μᾶς ἐπιτρέπουν νὰ παρακολουθήσουμε τὴ διαδικασίαν παραγωγῆς σὲ κάθε τμῆμα. Πρόκειται γιὰ τὰ ἡμερήσια δελτία ἐργασίας, 22.500 περίπου ἐγγραφα, ἓνα εἶδος ἐσωτερικῆς ἀλληλογραφίας σὲ κωδικοποιημένη μορφή ποὺ ἀπηύθησαν οἱ προϊστάμενοι τῶν τμημάτων πρὸς τὸ παραγωγικὸ γραφεῖο. Τὸ τελευταῖο παρακολουθοῦσε τὴν ἐκτέλεση τῶν παραγγελιῶν, ἔκανε χρονομετρήσεις καὶ ὑπολογισμοὺς κόστους. Τὰ στοιχεῖα ποὺ συγκεντρώνονταν ἀπὸ τὰ ἡμερήσια δελτία ἐργασίας μεταφέρονταν σὲ ἄλλες καταστάσεις, μηνιαῖες καὶ ἐτήσιες. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ παρακολουθοῦσαν τὴν παραγωγικὴ ικανότητα τοῦ ἐργοστασίου καὶ τὴν ἀποδοτικότητα τοῦ κάθε ἐργαζόμενου. Πρόκειται γιὰ ἓνα πολὺπλοκο σύστημα τὸ ὁποῖο ἐνδεχομένως νὰ εἶχε υἱοθετηθεῖ στὰ πλαίσια μιᾶς ἐπιστημονικῆς ὀργάνωσης τῆς ἐργασίας.

Μιὰ δευτέρη δέσμη πληροφοριῶν ἀφορᾷ στὸ μηχανολογικὸ ἐξοπλισμὸ τοῦ ἐργοστασίου: ἐργαλεῖα, μηχανήματα καὶ μητρῶο προτύπων. Ἀπὸ τὰ δελτία αὐτὰ ποὺ φέρουν καὶ σχέδια μὲ διαστάσεις συμπεραίνουμε γιὰ τὴν ικανότητα τῶν τεχνιτῶν νὰ κατασκευάζουν καὶ νὰ τροποποιῶν τὰ ἐργαλεῖα ποὺ τοὺς χρειάζονταν. Ἀπὸ τὰ βιβλία ἀποθήκης πληροφοροῦμαστε γιὰ τὶς πρῶτες ὕλες ποὺ

εἰσάγονταν, τὰ πλοῖα πού τις μετέφεραν κ.ἄ. Οἰκονομικοῦ περιεχομένου πληροφορίες ἔλλείπουν σχεδὸν ἐντελῶς. Βρέθηκαν ἐλάχιστα λογιστικά βιβλία καὶ μικρὸ μέρος τῆς ἀλληλογραφίας μὲ τὸ γραφεῖο τῆς Ἀθήνας.

Στὴν ταξινόμηση ἀκολογήθηκε ἡ διάρθρωση σὲ ἐνόητες πού ὑποδείκνυαν οἱ φάκελοι πού βρέθηκαν δεμένοι. Φαίνεται ὅτι ὅσο λειτουργοῦσε τὸ ἐργοστάσιο τὸ ἀρχεῖο διετηρεῖτο σὲ καλὴ κατάσταση. Τὰ ἔγγραφα ἦταν δεμένα μὲ σπάγγο κατὰ ἐνόητες πού ἀποτύπωναν τὴν παραγωγικὴ διαδικασία καὶ χρονολογικά. Αὐτὴ ἡ θεματολογικὴ κατάταξη ἐπέτρεψε τὴν κατανόηση τοῦ πολυπλοκοῦ συστήματος ὀργάνωσης τῆς παραγωγῆς.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ἔγγραφα πού καταλαμβάνουν 43 φακέλους καὶ τὰ 66 κατάστιχα, στὸ ἐργοστάσιο βρέθηκε πλούσιο εἰκαστικὸ ὑλικό. Πρόκειται κυρίως γιὰ σχέδια, 1000 περίπου, μηχανολογικά, ἀρχιτεκτονικά, καλουπιῶν κ.ἄ. Πολλὰ ἀπὸ αὐτὰ φέρουν τὴ σφραγίδα αὐστριακῶν ἢ γερμανικῶν ἐργοστασίων παραγωγῆς ἐσμαλτωμένων εἰδῶν καὶ ἀνήκουν στὴν περίοδο 1909-1923. Καθὼς τὰ περισσότερα προέρχονται ἀπὸ τὸ ἐργοστάσιο τῆς Titania-Werke, ὑποθέτουμε ὅτι συνόδευαν τὸ μηχανολογικὸ ἐξοπλισμὸ τοῦ ἐργοστασίου.

Τέλος, στὴν κατανόηση τοῦ τρόπου μὲ τὸν ὁποῖο γινόταν ἡ διακόσμηση πάνω στὰ ἔτοιμα προϊόντα συμβάλλει τὸ ὑλικὸ πού βρέθηκε σὲ δύο ὀγκώδεις φακέλους μὲ μακέτες, σχέδια καὶ σεμπλόν, χαρτόνια δηλαδὴ στὰ ὁποῖα ζωγράφιζαν τὸ σχέδιο καὶ στὴ συνέχεια ἔκοβαν τὸ ἴχνος τόσες φορές ὅσες τὰ χρώματα τῆς παράστασης. Ἐφαρμόζοντας τὸ σεμπλόν πάνω στὸ σκεῦος, χρωμάτιζαν μέσα ἀπὸ τὰ κενὰ διαδοχικὰ τὰ διάφορα τμήματα. Ἀπὸ τὰ σεμπλόν συμπεραίνουμε γιὰ τὴν ποικιλία τῶν εἰδῶν πού κατασκευάζονταν καὶ τὸ εὖρος τῆς πελατείας, κοινωνικὸ καὶ γεωγραφικὸ. Γιὰ δημόσια χρῆση προορίζονταν οἱ διαφημίσεις, οἱ ἐπιγραφές μὲ ὀδηγίες καὶ ἀπαγορεύσεις, οἱ πινακίδες ὁδῶν, γραφείων καὶ ὀργανισμῶν. Στὸν ἰδιωτικὸ χῶρο ἔχουν θέση κυρίως οἱ ἐπιγραφές μὲ ὀνόματα καὶ ἐπαγγέλματα, τὰ ἡμερολόγια, οἱ εἰκόνες, οἱ ἐπιτάφιας ἐπιγραφές, τὰ παιγνίδια καὶ τὰ προσωπικὰ ἀντικείμενα, ὑγιεινῆς, φαγητοῦ καὶ ἄλλα. Τὰ διακοσμητικὰ αὐτὰ σχέδια παραπέμπουν στὶς ἐκλαϊκευμένες εἰκαστικὲς ἀντιλήψεις τοῦ μεσοπολέμου καὶ μᾶς ἐπιτρέπουν νὰ φανταστοῦμε σκηνὲς τῆς καθημερινῆς ζωῆς.

ΒΑΣΩ ΘΕΟΔΩΡΟΥ